

أسیب شناسی اجتماعی

جامعه اسلامی در عصر

یادگیری
امام حسین علیه السلام

نوروز اکبری زادگان

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

آسیب شناسی اجتماعی جامعه اسلامی در عصر امام حسین (ع)

نویسنده:

نوروز اکبری زادگان

ناشر چاپی:

شهید حسین فهمیده

ناشر دیجیتال:

مرکز تحقیقات رایانه‌ای قائمیه اصفهان

فهرست

۵	فهرست
۶	آسیب شناسی اجتماعی جامعه اسلامی در عصر امام حسین (ع)
۶	مشخصات کتاب
۶	چکیده
۷	مقدمه
۷	موقعیت ارزشها در عصر امام حسین
۸	محورهای کلی آسیبها و انحرافات اجتماعی عصر امام
۹	علل انحرافات اجتماعی عصر امام حسین
۱۰	علل اجتماعی، محیطی و جمعیتی
۱۰	علل سیاسی
۱۱	علل اقتصادی
۱۲	علل شخصیتی و روانی
۱۳	علل فرهنگی
۱۳	تحریف باورهای دینی
۱۴	کم رنگ شدن نظارت اجتماعی و مسأله امر به معروف و نهی از منکر
۱۴	روشهای آموزشی، تربیتی و تبلیغی امام و اهل بیت در برخورد با آسیبهای اجتماعی
۱۵	پاورقی
۱۷	درباره مرکز تحقیقات رایانه‌ای قائمیه اصفهان

آسیب شناسی اجتماعی جامعه اسلامی در عصر امام حسین (ع)

مشخصات کتاب

سرشناسه: اکبری زادگان نوروز، - ۱۳۳۸

عنوان و نام پدید آور: آسیب شناسی اجتماعی جامعه اسلامی در (عصر امام حسین ع) / نوروز اکبری زادگان
مشخصات نشر: اصفهان شهید حسین فهمیده ۱۳۸۱.

مشخصات ظاهری: ص ۱۹۷

شابک: ۹۶۴-۷۴۰۰-۴۵-۴

یادداشت: فهرست نویسی براساس اطلاعات فیپا.

یادداشت: کتابنامه ص ۱۹۷

موضوع: اسلام و اجتماع

موضوع: جامعه شناسی اسلامی

موضوع: اسلام -- تاریخ -- از آغاز تا ق ۱۳۲

موضوع: حسین بن علی امام سوم ق ۶۱ - ۴

رده بندی کنگره: BP۲۳۰/الف ۵۷۳ ۱۳۸۱

رده بندی دیویی: ۲۹۷/۴۸۳

شماره کتابشناسی ملی: ۳۹۸۸۴-۸۱

چکیده

از دیدگاه جامعه‌شناسی هنجارهای اجتماعی جوامع بشری در واقع، تجلی ارزشهای آن جوامع است و آنچه میتواند همواره حیات اجتماعی جوامع انسانی را تهدید کند، آسیبها و انحراف اجتماعی است که ممکن است موجب بیگانگی فرد از جامعه و یا از خود بیگانگی جامعه با ارزشهای بنیادین آن گردد و زمینه‌های بروز رفتارهای نابهنجار فردی و اجتماعی را نیز فراهم کند. بنابراین شناخت عمیق ارزشها و هنجارهای اجتماعی و همچنین آسیبهای اجتماعی مترتب بر آنها اهمیت خاصی خواهد داشت. جامعه‌شناسان، علل گوناگونی را در بروز انحرافات اجتماعی مؤثر میدانند از قبیل عوامل اجتماعی، محیطی، جمعیتی، سیاسی، اقتصادی، روانی و شخصیتی و فرهنگی که بیش از همه برای عوامل اجتماعی اهمیت قائلند در حالی که با توجه به رهیافت جامعه‌شناسی دینی همواره عوامل فرهنگی از برتری خاصی برخوردارند. بر این اساس میتوان گفت که ارزشها و هنجارهای اجتماعی عصر پیامبر (ص) تا دوران امام حسین (ع) به دلایل متعددی و خاصه عوامل فرهنگی، دچار آفت و انحراف شده بود. لذا تحریف باورهای دینی و بازگشت به ارزشهای جاهلی و برتری روحیه قومی بر هنجارهای اسلامی عصر پیامبر (ص) ثروت اندوزی و گرایش به رفاه و تجمل، تبدیل اشرافیت معنوی به اشرافیت مادی، برتری حربه ارباب و تزویر بر عامل حق طلبی و ظلم ستیزی در روحیه جامعه اسلامی و بویژه مردم کوفه و بی‌عدالتی و فساد رهبران سیاسی و... آسیبهای اجتماعی عمده‌ای بود که امام حسین (ع) از شروع امامتش برای نجات امت اسلامی از اینگونه آسیبها، تلاش گسترده‌ای را در سطوح مختلفی آغاز کرده بود و در نهایت با شهادتش موجبات تثبیت هنجارها و ارزشهای اسلامی را فراهم کرد. شیوه‌های تبلیغی امام حسین (ع) در کنترل اجتماعی آن بود که با تبلیغ ارزشهای اسلامی، سیستم اجتماعی عصر خویش را نظام بخشید و روابط اجتماعی افراد جامعه را شکل داد تا هنجارها و ارزشهای اسلامی بدون

احساس زور و بطور آزادانه از سوی جامعه پذیرفته شوند و به عبارت دیگر «درونی» گردند؛ اگر چه این کنترل با آموزشهای دینی و غیر رسمی انجام میشد، اما امام (ع) همواره مؤثرترین عامل پیشگیری از گناه و ظلم و فساد اجتماعی را تقویت ایمان جامعه اسلامی و ارتباطشان با خدا میدید و بنابراین، امام (ع) و اهل بیتش «علیهم‌السلام» لحظه‌ای از وظیفه امر به معروف و نهی از منکر که بسی فراتر از وظیفه تبلیغ بود، بازمی‌ایستادند.

مقدمه

از نظر جامعه‌شناسی، هنجارها، قواعد رفتاری افراد را در وضعیت مشخصی معین میکنند؛ به بیان دیگر هر جامعه‌ای از طریق هنجارها، رفتارهای مناسبی را تعیین میکند. این هنجارهای اجتماعی از طریق مذهب و یا قانون، دولت و یا تجربه‌های فردی تعیین می‌یابند [۱]. هنجارهای اجتماعی در واقع، تجلی ارزشهای آن جامعه است؛ یعنی عقاید مشترک اجتماعی درباره آنچه خوب، مطلوب و درست است و یا حداقل میتوان اذعان داشت که تمامی هنجارها در یک ارزش اجتماعی اساسی ریشه دارند [۲]. اسلام شیوه زندگی جامعی است که سراسر باورهای دینی و رفتارها را در برمیگیرد و اعمال خصوصی و عمومی افراد را شامل می‌گردد. واژه «اسلام» به معنی تسلیم در مقابل خداست و این امر موجب وحدت درونی و عدالت اجتماعی و برادری و برابری میان همه پیروان میشود. [۳]. با توجه به این مقدمه باید افزود که مقوله از خود بیگانگی میتواند یکی از آسیبهای بزرگ اجتماعی و فردی قلمداد شود زیرا همواره شخص از خود بیگانه به مخالفت با ارزشها و هنجارهای جامعه خویش می‌پردازد. همچنین جامعه هم ممکن است هنجارهایی را به کار بندد که با ارزشهای بنیادین آن جامعه بکلی متناقض باشند و به عبارت دیگر از خود بیگانگی میتواند زمینه‌های بروز رفتارهای فردی و حتی اجتماعی را نیز فراهم نماید.

موقعیت ارزشها در عصر امام حسین

ارزشها و هنجارهای اجتماعی جامعه اسلامی پس از پیامبر اکرم (ص) به دلایل متعددی دچار آفت انحراف گشته بود. تحریف باورهای دینی و بازگشت به ارزشهای جاهلی، فراموشی سیره پیامبر (ص) برتری روحیه قومی و عصبیت بر هنجارهای اسلامی عصر پیامبر (ص) که نشأت گرفته از تعالیم مقدس اسلام بود، تبدیل اشرافیت معنوی به اشرافیت مادی و ثروت اندوزی و گرایش به تجمل و کمرنگ شدن روحیه عالی اسلامی بویژه در عصر عثمان و از آن پس، برتری حربه ارباب و تزویر بر عامل حق طلبی و ظلم ستیزی در روحیه جامعه اسلامی بالاخص مردم کوفه، بیعدالتی و فساد رهبران سیاسی و برخی عوامل دیگر، از جمله مسائل دردناک و آسیبهای عمده اجتماعی بود که امام حسین (ع) برای نجات امت اسلامی از سرایشی سقوط، تلاش گسترده‌ای را در این راستا آغاز کرده بود. جامعه اسلامی در عصر خلیفه سوم با مشکلاتی جدی روبرو گردیده بود که از آن جمله میتوان به مسائل زیر اشاره کرد: راندن انصار از صحنه سیاست، بها دادن به امویها و قریشیان در امر حکومتداری، تاراج بیت المال مسلمین و حاتم بخشهای عثمان، ثروت اندوزی او و ساختن بنا در مدینه و اختصاص اموال و باغهایی در مدینه برای خود، گسترش تفاخر قبیله‌ای و تبدیل اشرافیت معنوی به اشرافیت مادی که موجب شد مساوات اسلامی فراموش شود [۴]. همچنین بر اساس تشویق و فرمان عثمان عده‌ای از سران قبایل که در فتوحات نقشی نداشتند در ازای واگذاری زمینهایشان در مدینه، در کوفه صاحب زمین میشدند مثل طلحه بن عبدا...، مروان بن حکم، اشعث بن قیس و دیگران، که این مسأله موجب تقویت موقعیت رهبران قبایل کوفه در مقابل سایر قبایل مسلمان گردید. [۵]. بنابراین عملکرد خلیفه سوم موجب شدت یافتن واکنشهای سیاسی اجتماعی علیه وی گردید بویژه اینکه در این واکنشها قبایل عرب یمنی و موالی ایرانی که بیش از نیمی از مردم کوفه را تشکیل میدادند، نقش مؤثری داشتند. بروز جدی رقابتهای سیاسی بین دو پایگاه مهم عراق (کوفه) و شام از عوامل مهمی بود که دوران امامت حضرت امیر (ع) را نیز تحت تاثیر

خود قرار داده بود. عراقیها همواره به داشتن عراقی آزاد از تسلط امویان علاقه‌مند بودند و لذا به علی (ع) پیوستند و زمینه‌های متعدد دیگری نیز آنان را بر این داشت تا از واکنشهای امام علی (ع) در برابر معاویه دفاع کنند، گرچه متغیر الحال بودن مردم کوفه، سرانجام نتیجه‌ای جز تحمیل حکمیت به علی (ع) نداشت. علاوه بر آنچه گفته شد، رقابت و اختلاف بین عراقیها و شامیها، پیش از آن نیز در زمان عثمان بر سر تقسیم غنایم ارمنستان و فتح آن بروز کرده بود [۶]. تلاش معاویه نیز در عصر امام حسن (ع) به گونه‌ای به بار نشست بود که نه تنها آسیبهای اجتماعی جامعه اسلامی، اصلاح نشده بود بلکه با مسائل عمیقتری نیز روبرو گردیده بود و لذا امام حسن (ع) در چنین وضعیتی علی رغم حمایت تعدادی اندک از شیعیان حقیقی، نمی‌توانست به جنگ با معاویه ادامه دهد زیرا در آن صورت لاقبل بزرگترین ضربات دستگاه اموی به پیکره شیعه وارد می‌آمد، با وجود این تلاش صلح طلبانه و تدابیر ارزنده امام (ع)، سرانجام موجب افشای چهره مزدورانه معاویه و حفظ موقعیت شیعیان گردید. اما مفهوم انحراف جامعه مسلمین از ارزشها و هنجارهای اسلامی در عصر امام حسین (ع)، ابعاد گسترده‌تری به خود گرفت؛ انحراف جامعه اسلامی و تخطی از هنجارهای اجتماعی اسلام، امام حسین (ع) را بر آن داشت تا علیه این آسیبهای اجتماعی که طبعاً [۷] روابط ناسالمی را بر امت اسلامی تحمیل میکرد، قیام کند و اصلاح جامعه پیامبر (ص) را در قالب شیوه‌های عملی امر به معروف و نهی از منکر سرلوحه کار خود قرار دهد. علاوه بر اینکه از طرفی یزید مترصد گرفتن بیعت از امام (ع) به هر قیمتی بود و از سوی دیگر، اجابت دعوت مردم متغیر الحال کوفه، یک‌بار دیگر جامعه اسلامی بویژه مردم کوفه را در معرض آزمایش الهی مهمی قرار می‌داد [۸]. بنابراین در چنین وضعیت دشواری امام (ع) می‌فرمود... مردم نمی‌بینید که به حق عمل نمیشود و کسی از باطل روگردان نیست؟، در این اوضاع مؤمن باید لقای پروردگارش را بر چنین زندگی ترجیح بدهد [۹]. به نظر میرسد که اقدامات و روشهای عملی امام (ع) در برخورد با آسیبهای اجتماعی عصرشان در سه سطح عمده بوده است: اولاً با رهبران فاسد و حاکم بر جامعه اسلامی که یزید مظهر آن بود. ثانیاً با امت اسلامی که از هنجارها و ارزشهای اسلامی عصر پیامبر (ص) بکلی منحرف شده بود. ثالثاً با جبهه خودی که همان شیعیان راستین حضرت بودند و لذا حضرت با هر کدام از این دسته‌ها برخوردی متناسب با آنان داشت؛ از جمله حضرت در برخورد با یزید فرمود:... و علی الاسلام السلام اذا قد بقیت الامه براع مثل یزید یعنی دیگر فاتحه اسلام را باید خواند اگر نگهبانش شخصی همچون یزید باشد، و یا اینکه امام حسین (ع) همواره نسبت به جامعه اسلامی دچار انحراف بیمارگونه، روشی مهربانانه و مشفقانه داشت. [۱۰].

محورهای کلی آسیبها و انحرافات اجتماعی عصر امام

از دیدگاه جامعه‌شناسی، انحرافات اجتماعی، مفهومی وسیع دارند. انحرافات ممکن است، در یک تقسیم‌بندی مثبت یا منفی باشند. [۱۱] انحرافات مثبت گونه‌ای از انحرافات است که فردی با اطلاع کامل از حدود ارزش و اعتبارات حاکم بر جامعه یا فراتر می‌گذارد و ارزشهای نوینی را می‌آفریند که ممکن است در تمام زمینه‌های زندگی اجتماعی باشد؛ مثل کار مقدسان در نظام ارزشهای مذهبی، قهرمانان در نظام جنگی، رهبران در نظام سیاسی و... [۱۲] از اینرو این نوع انحراف در واقع انحراف به معنی واقعی آن نیست اما انحراف منفی از دیدگاه جامعه‌شناسی باعث پیدایش عوامل چندی میگردد که مهمترین آنها عبارتند از: از هم گسیختگی نظم اجتماعی و نقض گسترده هنجارهای اجتماعی، سردرگمی درباره ارزشها و هنجارها به دلیل شدت انحراف، تغییر جهت دادن منابع و امکانات در امور غیر مفید و نیز بی‌اعتمادی مردم. [۱۳]. بنابراین با توجه به هنجارها و ارزشهای حاکم بر جامعه اسلامی عصر امام حسین (ع)، که خود انحراف بزرگی از هنجارهای عصر نبوی به شمار می‌آمد، از دیدگاه جامعه‌شناسی، قیام امام حسین (ع) علیه ارزشهای منحط حاکم بر آن روزگار، موجب آفرینش ارزشهای نوینی شد که بر دستوره‌های الهی قرآن کریم و سیره امیرالمؤمنین (ع) و سنت پیامبر (ص) متکی بود و موجب گشت تا فضای فکری و فرهنگی مناسبی پدید آید تا بار دیگر ارزشهای

اصیل اسلامی احیا شود و با افشای چهره پلید دستگاه اموی، علائم نارسایی و انحراف در جامعه اسلامی بیش از پیش از سوی امت اسلامی تشخیص داده شده تا پس از آن با تقویت و انسجام و همنوایی جامعه، راه حصول به تغییراتی بنیادین در ساختار نظام اجتماعی حاکم بر آن عصر هموارتر گردد. محورهای کلی انحرافات اجتماعی عصر امام حسین (ع) عبارت بودند از: ۱- تحریف باورهای دینی و بازگشت به ارزشهای جاهلی و برتری روحیه قومی و قبیله‌ای بر ارزشها و هنجارهای اصیل اسلامی. ۲- انحراف جامعه اسلامی از مسیری که پیامبر (ص) ترسیم کرده بود و فراموشی سیره آن حضرت. ۳- حاکمیت نظام سیاسی فاسد اموی و بی عدالتی رهبران سیاسی که در تجمل و ثروت اندوزی و اشرافیت مادی و فساد اخلاقی، گوی سبقت از یکدیگر می‌ربودند و لذا برای حفظ موقعیت خویش، روشهایی جز اعمال زور و ارباب تزویر به کار نمی‌بردند. ۴- از دست دادن شخصیت اسلامی و پذیرش روحیه ذلت پذیری و تسلیم در برابر حکومتگران فاسد اموی، مشکل بزرگ امت اسلامی بویژه پایگاه حساس کوفه بود علی رغم اینکه به امامت و برتری فضایل امام حسین (ع) بر سایر رهبران سیاسی نیز آگاه بودند. ۵- حرکت انفعالی امت اسلامی در برابر بازگشت به ارزشهای عصر جاهلی و عدم تلاش جدی در جهت پیشگیری و کنترل و نظارت اجتماعی بر انحرافات که جامعه اسلامی را به سقوط حتمی میکشاند و به عبارت دیگر، ترک عامل مهم امر به معروف و نهی از منکر و واگذاری این وظیفه مهم اسلامی به یکدیگر که ثمره‌ای جز سقوط ارزشهای الهی نداشت از دیگر آسیبهای اجتماعی مهم این عصر محسوب میشد. ۶- دنیا طلبی و گرایش به رفاه بویژه پس از فتوحات اسلامی عصر خلفا نیز اراده امت اسلامی را سست کرده بود و رقابتهایی که بین دو کانون مهم عراق و شام وجود داشت، مزید بر علل دیگر بود. بنابراین قابل توجه است که برای شخصیتی عظیم و الهی چون امام حسین (ع)، راهی جز قیام علیه این انحرافات بزرگ اجتماعی، گرچه با شهادت خود و اسارت اهل بیتش، متصور نبود. در این راستا عوامل متعددی به شهادت امام (ع) منجر گردید که مهمترین آنها عبارت بودند از: طمع ملک ری (که خواست قلبی عمر بن سعد علی‌رغم اکراهش از رویارویی با حسین (ع) بود)، طمع پول و دادن رشوه به رؤسای قبایل عرب بویژه در کوفه، مرعوب بودن عامه مسلمانان در برابر فشارهای دستگاه اموی، میل به جبران محبت یزید که ابن‌زیاد در صدد جبران کدورت یزید از پدرش در زمان ولایتعهدی بود، خبث ذاتی اشخاصی چون شمر، مستی، غرور، بدبختی و سبکسری یزید و از همه بالاتر جهالت و فراموشکاری عامه مردم که تاریخ شصت ساله خود را فراموش کرده بودند و گول ظواهر را می‌خوردند [۱۴].

علل انحرافات اجتماعی عصر امام حسین

جامعه‌شناسان، علل گوناگونی را موجب پیدایش و آسیبهای اجتماعی میدانند مثل عوامل اجتماعی، محیطی و جمعیتی، سیاسی و نظامی، اقتصادی، روانی و شخصیتی و فرهنگی که همواره تأثیر عوامل اجتماعی از دیدگاه جامعه‌شناسی مهمتر بوده است؛ در حالیکه از دید جامعه‌شناسی دینی، تأثیرات عوامل فرهنگی در آسیبهای اجتماعی عمیقتر به نظر میرسد. از نظر جامعه‌شناسی نابهنجاریهای اجتماعی زاییده محیط اجتماعی است علاوه بر اینکه عواملی چون محیط طبیعی، عوامل نژادی و ارثی و نارسایی فرهنگی نیز بی‌تأثیر نیست [۱۵]؛ به بیان دیگر علل همه رفتارهای غیر عادی را میباید در محیط اجتماعی جستجو کرد [۱۶]. نظریه دیگری می‌گوید: هر جامعه‌ای دارای تبهکاران مخصوص به خود است اگر محیط اجتماعی برای پروراندن مجرم‌آبادگی نداشته باشد فعالیت آنان عقیم می‌ماند [۱۷] در جرم‌شناسی اجتماعی نیز برای محیط وقوع جرم اهمیت زیادی قائلند [۱۸]. گاهی نیز ممکن است وضعیت اجتماعی «عاملان» یعنی افرادی که مقام و منزلت اجتماعی لازم را به دست نمی‌آورند، در بروز انحرافات اجتماعی تأثیر بسزایی داشته باشد [۱۹]. عامل جمعیت و اکولوژی انسانی نیز از نظر برخی جرم‌شناسان حائز اهمیت است؛ به عبارت دیگر، تراکم جمعیت و عامل محیط سکونت در جنایتکاری افراد تأثیر فراوان دارد. در برخی مطالعات اجتماعی درمی‌یابیم که بی‌نظمی اجتماعی و فساد اخلاقی و بیماری و جرم و جنایت در بعضی نواحی بسیار شایعتر از مناطق دیگر است [۲۰].

علل اجتماعی، محیطی و جمعیتی

ویژگی‌های مهم شهری نیز در بروز انحرافات می‌تواند نقش مهمی داشته باشد مثل مادی گرایی و نفع‌پرستی، فردگرایی و کاهش روابط صمیمانه که در شهرهای سنتی بمراتب کمتر بوده است. دگرگونی سریع فرهنگی و اجتماعی و بروز تناقضات در هنجارها و رفتار اجتماعی از دیگر خصایص شهری است [۲۱]. برخی جامعه‌شناسان نیز معتقدند که در مسائل اجتماعی مهمی چون فساد و جنایت، برای شناخت مسأله باید با روش استقرایی در جستجوی علل عقلانی آن بود [۲۲]. البته شایان ذکر است که به کار بردن کامل این روش در مطالعات جامعه‌شناسی تاریخی همواره با محدودیتهای جدی روبروست که بیشتر از فقر منابع تاریخی و یا تناقضات در نقل روایات تاریخی و عوامل دیگری ناشی می‌شود. مقایسه اجمالی مراکز مهم عراق (کوفه) و شام و حجاز (مکه و مدینه) در عصر امام حسین (ع) و توجه امام (ع) به کوفه و نیز تمایل شیعیان کوفه به امامت علویان و رقابتهای دیرینه اعراب یمنی کوفه و شام، اهمیت پایگاه کوفه را در عالم اسلام آشکارا نشان میداد. در مورد وضعیت کلی کوفه میتوان گفت که هجوم و مهاجرت دسته‌های زیادی از مردم سرزمینهای فتح شده به کوفه و نیز رواج بازار پر رونق بحث و جدل با وجود مهاجران مختلفی از کیشها و فلسفه‌های گوناگون، تأثیر مهمی در شکلگیری تمایلات درونی و اخلاقی مردم کوفه داشته است و مردم کوفه عمدتاً دارای خصوصیتی از این قبیل بودند: احساسات تند، قابلیت تحرک آنی، عاقبت‌نیندیشی، اخذ تصمیم سریع و پشیمانی فوری از تصمیمات گرفته شده. [۲۳]. این نکته نیز قابل توجه است که بیشتر حاکمان شام که از مدینه به دمشق مأمور می‌شدند از قریشها و مصریان بودند که با زندگی اشرافی خو گرفته بودند و با قبایلی چون ربیع در عراق و قیسها در حجاز، درگیری‌های قبیله‌ای دیرینه‌ای داشتند [۲۴]. تأثیر فتوحات اسلامی بویژه در کوفه نقش قابل توجهی داشت زیرا عمده قبایل عرب همچنانکه خلیفه دوم تصریح کرده بود به هوای دستیابی به غنایم به این منطقه مهاجرت کرده بودند، و نیز وجود دسته‌های نظامی چون «روادف» و اصولاً ترکیب اجتماعی قبایلی که در جریان فتوحات نقش داشتند در این رابطه گویای بسیاری از حقایق است، «بویژه اینکه حتی مرتدین جنگهای اهل ارتداد در زمان خلیفه اول نیز در این فتوحات (به روایت طبری) شرکت داشتند» و لذا بروز برخی عملکردهای غیر اسلامی از آنان بعید به نظر نمی‌رسید [۲۵]. به احتمال زیاد در ابتدای امر، هدف از ایجاد کوفه بر کرانه غربی فرات، اختصاص اردوگاه ثابتی برای لشکریان اسلام بود، افزون بر اینکه قبایل ساکن در کوفه ناهمگون بودند، بنابراین ویژگی نامتجانس بودن جمعیت کوفه - که متشکل از [۲۶] اعراب یمنی که بیش از دوازده هزار نفر بودند، تعداد کثیری از موالیان و گروههایی به نام روادف که فقط در هوای رسیدن به غنایم بودند - زمینه مناسبی را برای برقراری [۲۷] نظامی، سیاسی اجتماعی که در آن استیلای عربی در تفوق و برتری اسلامی، حل شود، فراهم میکرد و لذا قدرت قبیله‌ای باید در قدرت اسلامی حل شود. [۲۸]. با همه اینها، کوفه در واقع اصالت عربی نداشت و تازه بیشتر مهاجران ساکن در شهر، دسته‌های نظامی بودند که در پی رسیدن به غنایم، آذوقه و رسیدن به زندگی بهتر، شرکت در فتوحات را پذیرفته و لذا خصلتهای نظامی‌گری که عبارت از غرور، و عصیان و گرایش به برتری و سروری بر دیگران است در وجود آنان بسیار قویتر از سایر بلاد اسلامی بود. علاوه بر اینها عامل گرایش به تشیع در مردم عراق و خصوصاً کوفه به اسلام آوردن قبایل عربی یمن مثل همدان و بنی نخب برمیگردد که به نوبه خود عامل مهمی در تشیع مردم کوفه داشت و بزودی کوفه به صورت مرکز تشیع درآمد. [۲۹] بنابراین افزایش جمعیت این مرکز مهم - کوفه - رواج و گسترش نابرابریهای اجتماعی و تهدید رفاه عمومی و نظامی بودن شهر، زمینه‌های مناسبی را برای انحرافات اجتماعی پدید آورده بود.

علل سیاسی

حاکمیت یافتن سیاستمداران اموی و رواج فساد و بیعدالتی در حقیقت، انحرافی جدی در مسیر جامعه اسلامی بود که طبعا انحرافات

اجتماعی بزرگی را نیز موجب می‌گردید. تلاش یزید و دستگاه اموی در جهت خاموش کردن اعتراضات مردم، کسب مشروعیت سیاسی - مذهبی، هماهنگ کردن جامعه اسلامی با ارزشهای مولود دستگاه اموی و تحت فشار قرار دادن امام حسین (ع) برای اخذ بیعت، جلوه‌هایی از انحرافات اجتماعی عمیق این عصر بود. ارباب مردم کوفه از سوی امویان و تهدید و تطمیع اشراف کوفه توسط عبیدالله بن زیاد علاوه بر زمینه‌های مساعد اجتماعی که در این مرکز وجود داشت [۳۰]، از عوامل مهمی بود که کوفیان سست اراده را به ورطه انحراف بزرگ اجتماعی میکشاند یعنی به جنگ حسین (ع) رفتن و در نهایت ریختن خون او را مباح دانستن، در حالی که امام (ع) همواره به پایگاه کوفه نظر داشت چرا که میتواند نقش مهمی در پیروزی قیام حسین داشته باشد. [۳۱]. با توجه به این وضعیت اجتماعی، می‌توان تصور نمود که ابن‌زیاد، برای ناکامیهای پدرش و قدرت طلبی خود و کسب محبوبیت بیشتری در دستگاه اموی و نیز عمر بن سعد، که در آروزی رسیدن به منزلت والایی اجتماعی و حکومت ری بود، به رویارویی با امام حسین (ع) پرداخته باشند. علاوه بر اینها سلاح ارباب و تزویر از سوی یزید و ابن‌زیاد کارگر افتاده و نقاب از چهره پلید امویان برداشته بود، آنگاه که ابن‌زیاد در اولین خطبه‌اش با مردم کوفه که به استقبال او آمده بودند، فریاد برآورد: «... تازیانه و شمشیر من آماده عقوبت کسی است که از دستور من سرباز زند و با پیمان من مخالفت کند.» [۳۲]. روزی دیگر خطاب به مردم کوفه می‌گوید: «... یزید برای من چهار هزار دینار و دوست هزار درهم پول فرستاده تا میان شما تقسیم کنم، سپس شما را به جنگ با دشمنش روانه کربلا کنم.» [۳۳].

علل اقتصادی

برخی از جامعه‌شناسان همواره در تحلیل علل انحرافات اجتماعی، اثر بسزایی برای عامل اقتصادی و فقر قائلند و عمدتاً میکوشند تا در بررسیهای خویش، ثابت کنند که ریشه بسیاری از رفتارهای نابهنجار جوامع بشری به امکانات اقتصادی آن جوامع بستگی دارد؛ در حالیکه باید توجه داشت که فقر اقتصادی عامل نسبی است و نباید تاثیر عوامل غیر اقتصادی بویژه فرهنگی را انکار نمود و یا کم‌رنج تلقی کرد. بعضی دیگر نیز بر این عقیده‌اند که اخلاعات شخصیتی، احساس شکست، انزجار عمومی، ترس از مجازات، تبعیضهای قومی و نژادی، که باعث بیکاری یا کم‌کاری میشود، عواملی است که راه‌گرایش به سوی کجروی را بیش از پیش هموار میکند [۳۴]. از دیدگاه اسلامی تاثیر عوامل اقتصادی بر انحرافات اجتماعی هرگز قابل انکار نیست ولی همواره علل فرهنگی، تقدم بر عوامل مادی دارند. افراد ضعیف‌النفسی چون عمر بن سعد که حرص و طمع و مال‌جاه دنیا‌چشمانش را کور کرده بود، خود نیز اعتراف میکرد که گرفتار عذاب وجدانی شده است و در همان ابتدای امر میگفت: «فوالله ما ادری و انی لحائر افکر فی امری. یعنی به خدا سوگند نمی‌دانم و من سرگردان مانده و در کار خویش اندیشه میکنم.» [۳۵]. همچنین در روز عاشورا دیگر بار در جواب بریر که او را نصیحت میکرد، پاسخ داد که: «راست می‌گویی ای بریر هر کس با حسین بن علی (ع) و فرزندان او جنگ کند و حق ایشان را از ایشان بگرداند، جای او در آتش دوزخ باشد، لکن ای بریر ملک ری بزرگ است و ولایتی پر نعمت که ترک آن نتوانم گفت... شقاوت بر من مستولی شده و نعمت و جاه و حرمت و دولت را در چشم من بیاراسته، میدانم که بد می‌کنم اما چه کنم؟...» [۳۶]. نمونه دیگری از این اشخاص، سنان بن انس است که پس از شهادت امام حسین (ع) و اسب دواندن بر پیکر مطهرش، بر خیمه عمر بن سعد ایستاد و شعری خواند که حاکی از دنیا طلبی او بود: «أو قر رکابی فضة و ذهب انا قتلت سید المحجبا...» یعنی رکابم را از طلا و نقره سنگین کن که من سلطان پرده‌دار را کشته‌ام...» [۳۷]. ثروت اندوزی اعراب در جریان فتوحات یکی از دشواریهایی بود که هر قوم فاتحی ممکن بود، گرفتار آن گردد ولی آنچه بدیهی به نظر میرسد این است که این ثروت اندوزی در پی خود، گرایش به تجمل، عیش و نوش، سستی و بسیاری مشکلات و آسیبهای دیگر را به ارمغان می‌آورد که این عوامل میتواند خود دلایل عمده‌ای برای سقوط هر قوم فاتحی باشد لذا در اندک زمانی در کنار خانه‌های ویران، خانه‌هایی مجلل در سرزمینهای

فتح شده مثل کوفه و بصره، ساخته شده که شرح آن در منابع تاریخی آمده است. [۳۸]. از دومین سخنرانی امام حسین (ع) در روز عاشورا بخوبی برمی آید. که امام (ع) به عامل اقتصادی و تأثیرات آن توجه بسیاری داشتند، آنجا که فرمودند: «قد انتحزلت عطیاتکم من الحرام و ملئت بطونکم من الحرام قطع الله علی قلوبکم...» یعنی آری در اثر هدایای حرامی که به دست شما رسیده و در اثر غذاهای حرام و لقمه‌های غیر مشروعی که شکمهای شما از آن انباشته شده است، خدا این چنین بر دلهای شما مهر زده است...» [۳۹]. در جمع‌بندی اجمالی از تاثیر عامل اقتصادی در انحرافات اجتماعی آن عصر بویژه در کوفه به نظر می‌رسد که در ابتدای تأسیس کوفه به دلیل دستیابی مسلمین به غنایم حاصل از فتوحات و برخورداری مردم از یک رفاه نسبی و سپس بتدریج بر اثر افزایش جمعیت مهاجران به این شهر و مشکلات ناشی از آن، بدی وضع اقتصادی مردم، توقف فتوحات، عطش حرص و آز مردم شدت یافت و بخودی خود پیدایش جوی نامطلوب را ایجاد میکرد، دستگاه اموی با استفاده از همین زمینه قدرت افزونتری را تحصیل نمود که حاصل آن چیزی جز جنگ و رویارویی نظامی با امام حسین (ع) نبود.

علل شخصیتی و روانی

به نظر پژوهشگران اجتماعی در مطالعه آسیبهای اجتماعی، توجه به عوامل روانی نابهنجاری از اهمیت زیادی برخوردار است. روانشناسان در این خصوص از تکنیکهای پژوهشی گوناگونی بهره میگیرند که از میان آنها مطالعات توصیفی و یا روشهای زمینه‌یابی، شرح حال‌نویسی و استفاده از اطلاعات منابع تاریخی، بیش از همه به پژوهشهای جامعه‌شناسی تاریخی نزدیکتر است. اما از آنجا که در دستیابی به داده‌های منابع تاریخی همواره مشکلاتی چون فقر منابع، تناقضات در نقل وقایع و شرح حال افراد، انتخابی بودن، یک بار اتفاق افتادن حادثه تاریخی، وجود دارد (افزون بر اینکه می‌باید از روشهای زمینه‌یابی غیر واکنشی یعنی استفاده از سوابق و اسناد عمومی تاریخی بهره گرفت و از آنجا که هیچ امکانی برای پژوهش زمینه‌یابی واکنشی یا حضوری و تهیه پاسخنامه‌های آن وجود ندارد) مطالعه در این باب بمراتب مشکلتر خواهد بود. ولی به هر حال تا حد زیادی میتوان به مطالعه انواع رفتارهای جوامع انسانی در گذشته و توصیف موقعیتهای طبیعی و شخصی، پی برد و منبعی برای فرضیه‌های بعدی مهیا کرد. [۴۰]

روانشناسان کیفی بر خلاف جامعه‌شناسان که محیط را عامل اصلی ساختمان صفات انسان می‌دانند برای عامل توارث تقدم ویژه‌ای قائلند. [۴۱]. اما قویترین دیدگاه در این زمینه دیدگاه اجتماعی - فرهنگی است که بیماری روانی را محصول آسیبهای اجتماعی توصیف میکند. [۴۲]. برخی نیز شکل مهم دیگری از انحراف اجتماعی را «اختلال روانی» ذکر کرده‌اند که در این صورت افراد مبتلا بدان برای مقابله واقع‌بینانه و مؤثر با دشواریهای اجتماعی عاجز و ناتوان هستند و هنجارهای اجتماعی مربوط به واقعیت را نقض می‌کنند زیرا دامنه رفتار آنان ممکن است از خوش خیالیهای غیر منطقی، خیالات باطل و حتی نارساییهای فکری را نیز دربرگیرد. [۴۳]. روانپزشکان برای تاثیر عامل مذهب در درمان آسیبهای اجتماعی نقش خاصی قائل هستند زیرا اعتقادات مذهبی و تأکید بر تعقل در زندگی فردی و اجتماعی، امنیت و مصونیت و آرامش ویژه‌ای را برای انسان فراهم میسازد که به برکت آن، شخصیت اجتماعی افراد رشد و تکامل می‌یابد و بر قدرت تحمل رنجها و صدمات احتمالی می‌افزاید و لذا به نوبه خود می‌تواند از بروز آسیبهای اجتماعی جلوگیری به عمل آورد. [۴۴]. بعضی دیگر از جامعه‌شناسان معتقدند که رفتارهای جامعه بیمارگونه میتواند ناشی از سرخوردگی، اضطراب و احساس عدم امنیت باشد که میل به اصلاح اجتماعی یا نوآوری را سبب می‌شود. [۴۵]. با نظری به ویژگیهای جامعه اسلامی عصر امام حسین (ع) می‌توان دریافت که عمده‌ترین مشکل این جامعه بیمارگونه از خودبیگانگی، از دست دادن شخصیت آرمانی و اسلامی خود بود که فی‌الواقع عوامل متعددی در این ارتباط نقش داشت. امام حسین (ع) به عنوان مصلحتی بزرگ و الهی، خود را موظف می‌دید که در برابر این آسیبهای اجتماعی به واکنشهای مناسبی بپردازد، و از آنجا که امام (ع) در بین امت اسلامی از شرافت معنوی والایی برخوردار بود، مبارزه با آن همه آفات اجتماعی را مشی عملی خود می‌پنداشت و

لحظه‌ای از آن غفلت نمی‌کرد. اگر چه در جامعه اسلامی این دوران، زمینه‌های مناسبی برای تخلف از هنجارها و ارزشهای اصیل اسلامی وجود داشت، ولی باید توجه نمود که بی‌ارادگی این جامعه از سویی و از سوی دیگر، تحریکات سران قبایل عرب، ضعیف شدن و فراموشی سنتهای اسلامی موجب افزایش انحرافات اجتماعی شده بود. بنابراین اگر جامعه بیمارگونه کوفه، که از نظر روحی و روانی دچار سردرگمی‌های متعددی بود، خیالات باطل و آرزوهای غیر منطقی خود را کنار می‌گذاشت و به شخصیت اصیل اسلامی خود وقوف کامل می‌یافت، بخوبی درمی‌یافت که بیعت شکنی و مقابله با سپاه هفتاد و چند نفری امام حسین (ع) و حتی به دست آوردن پیروزی نظامی، که ظواهر امر نیز واقعا بر آن دلالت میکرد به عنوان بزرگترین انحراف اجتماعی به شمار می‌آید، هرگز حاضر نمی‌شد برای تأمین آمال دستگاه اموی، که با کانون عراق، رقابتهای دیرینه‌ای هم داشت، سر تسلیم فرود آورد و اسیر زور و ارعاب ابن زیاد و تهدیدات واهی او گردد. بنابراین بیشترین تلاش امام حسین (ع) برای احیای شخصیت مسلمین بود. زیرا امام (ع) با قیام خویش حقیقتا روح تازه‌ای به کالبد بی‌جان امت اسلامی بخشید و غیرتهای اسلامی و روح ایده‌آل‌گزینی مردم را برانگیخت. به قول مرحوم استاد شهید مطهری (ره): امام (ع) حس استغنا را در مردم به وجود آورد، درس صبر و تحمل و بردباری و مقاومت و ایستادگی در مقابل شداید را به مردم داد؛ ترسها را ریخت، و همان مردمی که تا آن حد می‌ترسیدند را تبدیل به یک عده مردم شجاع و دلاور کرد. [۴۶].

علل فرهنگی

تحریف باورهای دینی

پیش از این در بحث انحرافات اجتماعی عصر امام (ع)، تحریف باورهای دینی و تخریب ارزشهای اسلامی عصر پیامبر (ص) را یکی از انحرافات عمده جامعه اسلامی آن روزگار ذکر کردیم. و جالب اینکه دامنه این آسیب بزرگ اجتماعی تا آنجا گسترش یافته بود که می‌پنداشتند امام حسین (ع) بر امام خود یعنی خلیفه اموی، خروج کرده و اتحاد مسلمین را بر هم زده است و امام (ع) را به خاطر این کار سرزنش می‌کردند و صف آرایی در مقابل او را نوعی تقرب الهی جستن می‌پنداشتند؛ چنانکه امام باقر (ع) می‌فرماید: «سی هزار نفر جمع شده بودند که جد ما حضرت حسین (ع) را بکشند و کل یتقرب الی الله بدمه» و هر یک با کشتن او به خدا تقرب می‌جستند، چون می‌گفتند یزید خلیفه پیامبر (ص) است و حسین بن علی بر او خروج کرده و باید با او جنگید. [۴۷]

با توجه به رهیافت جامعه‌شناسی دینی، هیچ تئوری به اندازه عقب ماندگی فرهنگی سبب کجروی و انحراف نیست. [۴۸]. بنابراین به نظر می‌رسد که سقوط فرهنگی جامعه اسلامی در عصر یاد شده، علت‌العلل همه آسیبهای اجتماعی این دوران باشد و لذا تحریف باورهای دینی، تأثیرات اجتماعی سیاسی عمیقی در اندیشه و عمل مسلمین داشت که این مسأله از یکسو به شخصیت جامعه اسلامی و تسلط هواهای نفسانی و فراموشی یاد خدا و تقوای الهی و از سوی دیگر به اعمال سیاستهای ضد اسلامی دستگاه اموی برمی‌گشت. یکی از آسیبهای فکری قرون اولیه اسلامی خوار شمردن تاثیر عمل در سعادت انسان بود، در حالیکه اسلام، دین عمل، و تکیه‌گاه تعلیم و تربیت اسلامی عمل است و به تعبیر قرآن: لیس للانسان الی ما سعی (نجم آیه ۳۹) ریشه این فکر را امویها ایجاد نمودند زیرا آنانکه هم قدرت و هم ثروت داشتند، برای اینکه خلفای بنی‌امیه را تبرئه کنند تا مردم خیلی حساسیت نشان ندهند، روی این اندیشه تبلیغ می‌کردند و پیدایش فرقه مرجئه نیز برای همین منظور بود. [۴۹] ظهور اندیشه جبرگرایی به گفته ابی‌هلل عسکری اول بار از مغز معاویه تراوش کرد [۵۰] به گونه‌ای که معاویه در مورد بیعت یزید گفته بود: و ان امر یزید قضاء من القضاء و لیس للقضاء الخیره من امرهم... یعنی بیعت و حکومت یزید، قضایی از قضاها الهی است و در این مورد کسی اختیاری از خود ندارد. [۵۱]. نیز عمر بن سعد وقتی به دلیل مشارکتش در قتل امام حسین (ع) مورد اعتراض قرار گرفت، گفت: «این کار از جانب

خدا مقدر شده بود». [۵۲]. شاید قطع امید امام (ع) از هدایت امت اسلامی و بیمارگونه عصر خویش، آنجا بیشتر نمایان گشت که حضرت آشکارا تخریب باورهای دینی را ملاحظه فرمود و دردمندانه اظهار کرد: «... ان لم یکن لکم دین و کنتم لا تخافون المعاد فکونوا احرارا فی دنیاکم...» [۵۳].

کم رنگ شدن نظارت اجتماعی و مسئله امر به معروف و نهی از منکر

در جوامع اسلامی که ارزشها و هنجارهای مهم اجتماعی نشأت گرفته از تعالیم عالیه اسلام است، عنصر مذهب میتواند از طریق تقویت ارزشها و هنجارهای مهم به کنترل اجتماعی کمک مؤثری کند. در نظریه کنترل اجتماعی اعتقاد بر آن است که چنانچه همبستگی اجتماعی در یک جامعه قوی باشد، اعضای آن جامعه احتمالا با ارزشها و هنجارهای مشترک همونوا میشوند ولی جامعه‌ای که بستگیها میان اعضای آن ضعیف است احتمال بیشتری می‌رود که مردم منحرف گردند. [۵۴]. با توجه به این مقدمات به نظر میرسد جدایی مردم از کانون هدایتبخش امامت و عدم بهره‌گیری از ارزشهای الهی متجلی در وجود مقدس امام حسین (ع) نقش عمده‌ای در انحراف جامعه اسلامی از مسیر اصلی خویش داشت و لذا تغییر این نظام اخلاقی فاسد که از سوی امویان تبلیغ و تثبیت می‌شد، وجهه همت امام (ع) در نهضت حسین بود و بی‌جهت نبود که دستگاه اموی، که حیات خویش را در تثبیت نظام اخلاقی موجود می‌دید، در جلوگیری از این دگرگونسازی نهایت تلاش خود را مصروف سازد و تدابیری بیندیشد که امام (ع) نتواند به آسانی از این مرحله گذر کند. شیوه امام حسین (ع) در کنترل اجتماعی این بود که با تبلیغ ارزشهای اسلامی، سیستم اجتماعی عصر خویش را نظام بخشد و روابط اجتماعی افراد جامعه را شکل دهد تا هنجارها و ارزشهای اجتماعی اسلامی بدون احساس زور و بطور آزادانه از سوی جامعه پذیرفته شوند و به عبارت دیگر «درونی» گردند، اگر چه این کنترل با آموزشهای دینی و بطور غیر رسمی انجام می‌شد.

روشهای آموزشی، تربیتی و تبلیغی امام و اهل بیت در برخورد با آسیبهای اجتماعی

برخورد مهربانانه و آزادمنشانه امام حسین (ع) با یارانش در طول نهضت حسینی، حاکی از تلاش گسترده امام (ع) در مسیر آموزش و تربیت نسل عاشورایی قیام مقدس کربلا بود. سخنان امام (ع) در شب عاشورا مؤید این نکته است: «... و اما بعد یارانی شایسته‌تر و بهتر از یارانم نمی‌شناسم و خاندانی از خاندان خودم نکوتر و خویش دوست‌تر... بدانید که من اجازه تان میدهم با رضایت من همگی بروید که حقی بر شما ندارم، اینک شب شما را در برگرفته و آن را وسیله رفتن کنید [۵۵]. بنابراین یاران با وفای امام (ع) در اوج آزادگی و مقاومت خویش در روز عاشورا آن چنان عرصه را بر سپاه کوفی تنگ کردند که «عروه بن قیس» فرمانده سواره نظام خطاب به عمر بن سعد فریاد میزد که: «... آیا نمی‌بینی این سواران من، امروز از دست این مردان انگشت شمار چه می‌کشند؟» [۵۶]. امام حسین (ع) در برخورد با آحاد امت اسلامی، روشی هدایتگرانه و دلسوزانه داشت و بر این اساس، اصلاح جامعه اسلامی را تنها راه نشر آموزه‌های دینی و تخریب ارزشهای غیر الهی ممکن می‌دید، و لذا در فراز و نشیبهای قیام مقدسش از مدینه تا کربلا همواره به چنین روش مشفقانه‌ای عمل میکرد، در حالیکه در مقابل سران فاسد و منحرف دستگاه اموی روشی کاملا ویرانگرانه داشت. امام (ع) در «عذیب هجانات» علی‌رغم اکراه عبیدالله بن حر جعفی از روبرو شدن با امام (ع)، نزد وی رفت و سلام کرد و او را به همراهی با خود دعوت فرمود ولی مؤثر نیفتاد. [۵۷]. دادن آب به سپاه حر در منزل «ذی حسم» جلوه دیگری از کرامات نفسانی امام حسین (ع) بود. [۵۸]. پس از آن صحنه با شکوه بازگشت حر و پذیرفتن توبه او آنچنان عظیم بود که جان هر انسان آزاده‌ای را به تعظیم در مقابل آن همه عظمت وا میداشت. [۵۹]. سخن امام (ع) با عمرو بن قیس المشرقی و پسر عمویش در قصر بین مقاتل نیز نشان دیگری از نهایت مظلومی امام (ع) و عظمت روحی حضرت بود، آنگاه که تقاضای یاری از آنان نمود و هر

دو عذرخواهی کردند و به رغم آن امام (ع) فرمود: شما رها هستید...» [۶۰] و دیگر بار اجازه دادن امام (ع) به ضحاک بن عبدالله مشرقی در روز عاشورا برای ترک میدان جنگ در حالی که حتی تعدادی از سپاه دشمن را نیز به قتل رسانده بود، آشکارا روش آزادمنشانه حضرت را با جبهه خودی نشان میداد. [۶۱]. نپذیرفتن پیشنهاد زهیر بن قین از سوی امام (ع) مبنی بر آغاز کردن جنگ با سپاه حر و حتی در صبح روز عاشورا و ده‌ها مورد دیگر نیز دلایل روشنی بر اصلاح طلبی وجود مقدس امام (ع) بود. [۶۲]. بعد دیگر قیام امام حسینی بهره‌گیری از تأثیر وسایل ارتباط جمعی متناسب با آن روزگار در رویارویی با آسیبهای اجتماعی بود و طبیعی مینمود که شیوه‌های تبلیغ در نهضت حسینی همچنانکه در جوامع سنتی گذشته نیز معمول بوده است، بیشتر به صورتی مستقیم و رویاروی و بعضا با فرستادن نامه و سفیران باشد؛ افزون بر اینکه امام (ع)، شناخت عمیقی از پیامها و تعالیم اسلامی داشت و در به کار بردن وسایل تبلیغی و شناسایی آنها کاملا مهارت داشت. [۶۳]. امام (ع) پیوسته از روشهای مهم تبلیغ در اسلام که «تبشیر و تنذیر و پرهیز از تنفیر» بود بهره می‌گرفت و با تمام محدودیتهای تبلیغی آن عصر، لحظه‌ای از وظیفه الهی امر به معروف و نهی از منکر که بسی فراتر از وظیفه تبلیغ بود، [۶۴] باز نمی‌ایستاد. [۶۵]. امام حسین (ع) از نظر روش و کیفیت و اسلوب پیام‌رسانی همچون ناصحی با خلوص، متواضع، شجاع، عادل، صابر و بردبار عمل میکرد و پرهیز از خشونت در گفتار را با حالت رفق و نرمش در رساندن پیام الهی خویش، درهم آمیخته بود. [۶۶].

پاورقی

- [۱] محسنی، منوچهر: مقدمات جامعه‌شناسی، تهران ۱۳۷۱، ج ۹، ص ۳۹۲-۳۷۶.
- [۲] رابرتسون، یان: درآمدی بر جامعه، ترجمه حسین بهروان، انتشارات آستان قدس، ۱۳۷۲، ج ۱، ص ۶۵.
- [۳] همان، ص ۳۳۹.
- [۴] خاکرند، کشرا...: علل شکل‌گیری خوارج، سازمان تبلیغات اسلامی، تهران ۷۲، ج ۱، ص ۵۶-۵۰.
- [۵] شهیدی، جعفر: قیام امام حسین (ع)، دفتر نشر فرهنگ اسلامی، ج ۱۰، تهران ۶۵، ص ۵۶.
- [۶] جعفریان، رسول: حیات سیاسی فکری امامان شیعه، سازمان تبلیغات اسلامی، ج ۱۳۷۲، ج ۲، ص ۹۴- به نقل از الفتوح: ابن‌اعثم ج ۲، ص ۱۱۰ و نیز دینوری: اخبار الطوال، ص ۱۶۰ به بعد.
- [۷] ستوده، هدایت‌الله: مقدمه‌ای بر آسیب‌شناسی اجتماعی، انتشارات آوای نور، تهران ۷۲، ص ۳۱-۳۰.
- [۸] مطهری استاد شهید: حماسه حسینی، انتشارات صدرا، ۶۱، ج ۲، ص ۳۹ به بعد.
- [۹] همان: ج ۲، ص ۲۰۷.]
- [۱۰] همان، ج ۲، ص ۲۴۵.
- [۱۱] ستوده، هدایت‌الله...: همان کتاب، ص ۳۴-۳۸.
- [۱۲] شیخاوندی، د: جامعه‌شناسی انحرافات و آسیب‌شناسی اجتماعی، نشر و پخش کتاب، تهران ۱۳۵۰، ج ۱، ص ۱۵.
- [۱۳] رابرتسون، یان: درآمدی بر جامعه،...، ص ۲۰۰ و ۲۰۱.
- [۱۴] مطهری، مرتضی، حماسه حسینی،...، ج ۳، ص ۴۹.
- [۱۵] سیف‌الهی سیف...: مبانی جامعه‌شناسی، نشر مرند، تهران ۱۳۷۳، ص ۲۲۴.
- [۱۶] مساواتی، آذر: مبانی جامعه‌شناسی، انتشارات احرار، تبریز، ۱۳۷۲، ص ۱۷۴.
- [۱۷] همان: ص ۱۷۶.
- [۱۸] شیخاوندی، د: جامعه‌شناسی انحرافات و...، ص ۲۴.

- [۱۹] همان: ص ۱۷ و ۱۸.
- [۲۰] مساواتی، آذر: مبانی جامعه،...، ص ۱۸۴، و ۱۸۵ و نیز: حکمت، سعید: روانپزشکی کیفی، انتشارات گوتنبرگ، تهران: ۱۳۷۰، ص ۱۲۷-۱۲۵.
- [۲۱] مساواتی آذر: همان ص ۱۰۸ و ۱۰۹.
- [۲۲] همان: ص ۱۷۳.
- [۲۳] شهیدی، جعفر: قیام امام حسین (ع)،...، ص ۱۰۳-۱۰۰.
- [۲۴] همان: ص ۹۵.
- [۲۵] طبری: تاریخ طبری، ترجمه پاینده، نشر اساطیر، ج ۱۳۶۲، ۲، ج ۴، ص ۱۶۴۵ و ۱۶۴۶.
- [۲۶] لسترنج، جغرافیای تاریخی سرزمینهای خلافت شرقی، ترجمه محمود عرفان، انتشارات علمی فرهنگی، ج ۳، تهران ۶۷، ص ۱۲۷ و نیز: بلاذری فتوح البلدان، ترجمه محمد توکل، نشر نقره، ۱۳۶۷، ص ۲۷۴.
- [۲۷] بلاذری: فتوح البلدان،...، ص ۳۹۴.
- [۲۸] خاکرند شکر...: علل شکل گیری خوارج،...، ص ۴۱.
- [۲۹] جعفریان، رسول: جغرافیای تاریخی و انسانی شیعه در جهان اسلام، انتشارات انصاریان، قم ۷۱، ص ۵۰ و ۵۱.
- [۳۰] مفید ره: الارشاد ترجمه سید هاشم رسولی محلاتی، انتشارات علمیه اسلامی، تهران ۱۳۴۶، ج ۲، ص ۵۲ و ۵۳ و نیز طبرسی: تاریخ طبری، ترجمه پاینده،...، ج ۷، ص ۲۹۹۶ و ۲۹۹۷.
- [۳۱] مطهری ره: حماسه حسینی، صدرا، ۶۱، ج ۲، ص ۳۲.
- [۳۲] دینوری: اخبار الطوال، ترجمه محمود مهدوی دامغانی، نشرنی، ج ۳، تهران ۶۸، ص ۲۸۱.
- [۳۳] جعفریان، رسول: حیات فکری سیاسی امامان شیعه،...، ج ۱، ص ۱۳۹ به نقل از ابی اعثم، الفتوح، ج ۵، ص ۱۵۷.
- [۳۴] فرجاد، محمد حسین: آسیب شناسی اجتماعی و جامعه شناسی انحرافات، انتشارات بدر، تهران ۱۲۱-۱۱۹، ۶۳.
- [۳۵] مطهری ره: حماسه حسینی، صدرا، چ ۱۳۷۱، ۱۲، ج ۳، ص ۵۹.
- [۳۶] ابن اعثم: الفتوح، ترجمه مستوفی هروی، انتشارات و آموزش انقلاب اسلامی، ج ۱، تهران ۷۲، ص ۸۹۸.
- [۳۷] بلاذری: انتساب الاشراف الجزء الرابع، القسم الثاني، ص ۲۰۵ و نیز: تاریخ طبری، ترجمه پاینده،...، ج ۷، ص ۳۰۶۳.
- [۳۸] دینوری: اخبار الطول،...، ص ۱۴۹ و نیز: فتوح البلدان، ترجمه آذرنوش، تهران، سروش، ۱۳۶۴، ج ۲، ص ۱۴۱.
- [۳۹] نجمی، محمد صادق: سخنان حسین بن علی (ع) از مدینه تا کربلا، دفتر انتشارات اسلامی، قم ۷۴، ج ۴، ص ۱۹۷.
- [۴۰] تیمونی کاستلو - روانشناسی ناهنجاری، ترجمه نصرت... پورافکاری، نشر آزاده، ج ۱، تهران ۷۳، ص ۵۲۵-۵۳۸.
- [۴۱] حکمت، سعید: روانپزشکی کیفی،...، انتشارات گوتنبرگ، چ ۱: تهران ۷۰، ص ۱۱۶.
- [۴۲] تیمونی کاستلو،...: روانشناسی ناهنجاری،...، ص ۸۹.
- [۴۳] رابرتسون مایان: درآمدی بر جامعه شناسی،...، ص ۱۹۴.
- [۴۴] حکمت سعید: روان پزشکی کیفی،...، ص ۲۱۵.
- [۴۵] گی‌روشه: کنش اجتماعی، ترجمه دکتر هما زنجانی زاده، ج ۲، دانشگاه مشهد، ۱۳۷۰، ص ۱۸۹.
- [۴۶] مطهری، (ره): حماسه حسینی،...، ج ۱، ص ۱۷۴.
- [۴۷] مطهری: حق و باطل، صدرا، ج ۱۳۶۶، ۷، ص ۵۳ و نیز: طبری، ترجمه پاینده،...، ج ۷، ص ۳۰۳۵.
- [۴۸] قائمی، علی: آسیبها و عوارض اجتماعی و...، انتشارات امیری، ج ۳، تهران ۷۰، ص ۱۷۷ و ۱۷۸.

- [۴۹] مطهری ره: حق و باطل،...، ص ۹۷-۹۵.
- [۵۰] جعفریان، رسول: حیات سیاسی فکری امامان شیعه،...، ج ۱، ص ۱۳۰ به نقل از: الاوائل ابی هلال عسکری، ج ۲، ص ۱۲۵.
- [۵۱] همان: ص ۱۳۰ به نقل از: ابن قتیبه، الامامه و السیاسه، ج ۱، ص ۱۸۷ و ۱۸۳.
- [۵۲] همان: ص ۱۳۰ به نقل از: الطبقات الکبری، ابی سعد، ج ۵، ص ۱۴۸، طبع بیروت.
- [۵۳] ابن طاووس: مقتل الحسین (ع)، المنشورات مکتبه الداوری، قم ص ۵۰.
- [۵۴] رابرتسون، یان: درآمد بر جامعه شناسی،...، ص ۱۷۵.
- [۵۵] طبری: تاریخ طبری،...، ج ۷، ص ۳۰۱۴ و نیز مفید ره: الارشاد، ترجمه محلاتی، انتشارات علمیه اسلامیة تهران ۱۳۴۶،...، ص ۹۳.
- [۵۶] مفید ره: الارشاد،...، ص ۱۰۸.
- [۵۷] همان: ص ۸۳.
- [۵۸] طبری: تاریخ طبری،...، ج ۷، تص ۲۹۸۹ و ۲۹۹۰.
- [۵۹] همان: ج ۷، ص ۳۰۲۷ و نیز الارشاد، شیخ مفید ره، ترجمه محلاتی،...، ص ۱۰۳ و ۱۰۴.
- [۶۰] شیخ طوسی ره: اختیار معرفه الرجال (رجال کشی)، با تحقیق و تصحیح حسن المصطفوی، دانشگاه مشهد، ۴۸، ص ۱۱۳ و ۱۱۴ پ.
- [۶۱] طبری: تاریخ طبری،...، ج ۷، ص ۳۰۱۵ و ۳۰۵۱.
- [۶۲] همان: ج ۷، ص ۳۰۰۱ و نیز الارشاد،...، ص ۵۸ و ۸۶.
- [۶۳] مطهری ره: حماسه حسینی،...، ج ۱، ص ۳۵۰-۳۴۸.
- [۶۴] مطهری ره: سیری در سیره نبوی، صدرا.
- [۶۵] مطهری ره: حماسه حسینی،...، ج ۱، ص ۱۹۶.
- [۶۶] همان: خلاصه و برداشت از صفحات ۲۵۴-۲۱۰.

درباره مرکز تحقیقات رایانه‌ای قائمیه اصفهان

بسم الله الرحمن الرحيم
 جَاهِدُوا بِأَمْوَالِكُمْ وَأَنْفُسِكُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ ذَلِكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ إِن كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ (سوره توبه آیه ۴۱)

با اموال و جانهای خود، در راه خدا جهاد نمایید؛ این برای شما بهتر است اگر بدانید حضرت رضا (علیه السلام): خدا رحم نماید بنده‌ای که امر ما را زنده (و برپا) دارد... علوم و دانشهای ما را یاد گیرد و به مردم یاد دهد، زیرا مردم اگر سخنان نیکوی ما را (بی آنکه چیزی از آن کاسته و یا بر آن بیفزایند) بدانند هر آینه از ما پیروی (و طبق آن عمل) می کنند

بنادر البحار-ترجمه و شرح خلاصه دو جلد بحار الانوار ص ۱۵۹

بنیانگذار مجتمع فرهنگی مذهبی قائمیه اصفهان شهید آیت الله شمس آبادی (ره) یکی از علمای برجسته شهر اصفهان بودند که در دلدادگی به اهل بیت (علیهم السلام) بخصوص حضرت علی بن موسی الرضا (علیه السلام) و امام عصر (عجل الله تعالی فرجه الشریف) شهره بوده و لذا با نظر و درایت خود در سال ۱۳۴۰ هجری شمسی بنیانگذار مرکز و راهی شد که هیچ وقت چراغ آن خاموش نشد و هر روز قوی تر و بهتر راهش را ادامه می دهند.

مرکز تحقیقات قائمیه اصفهان از سال ۱۳۸۵ هجری شمسی تحت اشراف حضرت آیت الله حاج سید حسن امامی (قدس سره

الشریف) و با فعالیت خالصانه و شبانه روزی تیمی مرکب از فرهیختگان حوزه و دانشگاه، فعالیت خود را در زمینه های مختلف مذهبی، فرهنگی و علمی آغاز نموده است.

اهداف: دفاع از حریم شیعه و بسط فرهنگ و معارف ناب ثقلین (کتاب الله و اهل البیت علیهم السلام) تقویت انگیزه جوانان و عامه مردم نسبت به بررسی دقیق تر مسائل دینی، جایگزین کردن مطالب سودمند به جای بلوتوث های بی محتوا در تلفن های همراه و رایانه ها ایجاد بستر جامع مطالعاتی بر اساس معارف قرآن کریم و اهل بیت علیهم السلام با انگیزه نشر معارف، سرویس دهی به محققین و طلاب، گسترش فرهنگ مطالعه و غنی کردن اوقات فراغت علاقمندان به نرم افزار های علوم اسلامی، در دسترس بودن منابع لازم جهت سهولت رفع ابهام و شبهات منتشره در جامعه عدالت اجتماعی: با استفاده از ابزار نو می توان بصورت تصاعدی در نشر و پخش آن همت گمارد و از طرفی عدالت اجتماعی در تزریق امکانات را در سطح کشور و باز از جهتی نشر فرهنگ اسلامی ایرانی را در سطح جهان سرعت بخشید.

از جمله فعالیتهای گسترده مرکز :

الف) چاپ و نشر ده ها عنوان کتاب، جزوه و ماهنامه همراه با برگزاری مسابقه کتابخوانی

ب) تولید صدها نرم افزار تحقیقاتی و کتابخانه ای قابل اجرا در رایانه و گوشی تلفن همراه

ج) تولید نمایشگاه های سه بعدی، پانوراما، انیمیشن، بازیهای رایانه ای و ... اماکن مذهبی، گردشگری و ...

د) ایجاد سایت اینترنتی قائمیه www.ghaemiyeh.com جهت دانلود رایگان نرم افزار های تلفن همراه و چندین سایت مذهبی دیگر

ه) تولید محصولات نمایشی، سخنرانی و ... جهت نمایش در شبکه های ماهواره ای

و) راه اندازی و پشتیبانی علمی سامانه پاسخ گویی به سوالات شرعی، اخلاقی و اعتقادی (خط ۲۳۵۰۵۲۴)

ز) طراحی سیستم های حسابداری، رسانه ساز، موبایل ساز، سامانه خودکار و دستی بلوتوث، وب کیوسک، SMS و ...

ح) همکاری افتخاری با دهها مرکز تحقیقی و حقوقی از جمله بیوت آیات عظام، حوزه های علمیه، دانشگاهها، اماکن مذهبی مانند مسجد جمکران و ...

ط) برگزاری همایش ها، و اجرای طرح مهد، ویژه کودکان و نوجوانان شرکت کننده در جلسه

ی) برگزاری دوره های آموزشی ویژه عموم و دوره های تربیت مربی (حضور و مجازی) در طول سال

دفتر مرکزی: اصفهان/خ مسجد سید/ حد فاصل خیابان پنج رمضان و چهارراه وفائی / مجتمع فرهنگی مذهبی قائمیه اصفهان

تاریخ تأسیس: ۱۳۸۵ شماره ثبت: ۲۳۷۳ شناسه ملی: ۱۰۸۶۰۱۵۲۰۲۶

وب سایت: www.ghaemiyeh.com ایمیل: Info@ghaemiyeh.com فروشگاه اینترنتی:

www.eslamshop.com

تلفن ۲۵-۲۳۵۷۰۲۳-(۰۳۱۱) فکس ۲۳۵۷۰۲۲ (۰۳۱۱) دفتر تهران ۸۸۳۱۸۷۲۲ (۰۲۱) بازرگانی و فروش ۰۹۱۳۲۰۰۰۱۰۹ امور

کاربران (۰۳۱۱)۲۳۳۳۰۴۵

نکته قابل توجه اینکه بودجه این مرکز؛ مردمی، غیر دولتی و غیر انتفاعی با همت عده ای خیر اندیش اداره و تامین گردیده و لی جوابگوی حجم رو به رشد و وسیع فعالیت مذهبی و علمی حاضر و طرح های توسعه ای فرهنگی نیست، از اینرو این مرکز به فضل و کرم صاحب اصلی این خانه (قائمیه) امید داشته و امیدواریم حضرت بقیه الله الاعظم عجل الله تعالی فرجه الشریف توفیق روزافزونی را شامل همگان بنماید تا در صورت امکان در این امر مهم ما را یاری نمایند انشاءالله.

شماره حساب ۶۲۱۰۶۰۹۵۳، شماره کارت: ۶۲۷۳-۵۳۳۱-۳۰۴۵-۱۹۷۳ و شماره حساب شبا: -۰۶۲۱-۰۰۰۰-۰۰۰۰-۰۱۸۰-۰۹۰ IR

۵۳-۶۰۹ به نام مرکز تحقیقات رایانه‌ای قائمیه اصفهان نزد بانک تجارت شعبه اصفهان - خیابان مسجد سید

ارزش کار فکری و عقیدتی

الاحتجاج - به سندش، از امام حسین علیه السلام: - هر کس عهده دار یتیمی از ما شود که محنتِ غیبت ما، او را از ما جدا کرده است و از علوم ما که به دستش رسیده، به او سهمی دهد تا ارشاد و هدایتش کند، خداوند به او می‌فرماید: «ای بنده بزرگوار شریک کننده برادرش! من در کرم کردن، از تو سزاوارترم. فرشتگان من! برای او در بهشت، به عدد هر حرفی که یاد داده است، هزار هزار، کاخ قرار دهید و از دیگر نعمت‌ها، آنچه را که لایق اوست، به آنها ضمیمه کنید».

التفسیر المنسوب إلى الإمام العسکری علیه السلام: امام حسین علیه السلام به مردی فرمود: «کدام یک را دوست تر می‌داری: مردی اراده کشتن بینوایی ضعیف را دارد و تو او را از دستش می‌رهانی، یا مردی ناصبی اراده گمراه کردن مؤمنی بینوا و ضعیف از پیروان ما را دارد، اما تو دریچه‌ای [از علم] را بر او می‌گشایی که آن بینوا، خود را ببدان، نگاه می‌دارد و با حجت‌های خدای متعال، خصم خویش را ساکت می‌سازد و او را می‌شکند؟».

[سپس] فرمود: «حتماً رهاندن این مؤمن بینوا از دست آن ناصبی. بی‌گمان، خدای متعال می‌فرماید: «و هر که او را زنده کند، گویی همه مردم را زنده کرده است»؛ یعنی هر که او را زنده کند و از کفر به ایمان، ارشاد کند، گویی همه مردم را زنده کرده است، پیش از آن که آنان را با شمشیرهای تیز بکشد».

مسند زید: امام حسین علیه السلام فرمود: «هر کس انسانی را از گمراهی به معرفت حق، فرا بخواند و او اجابت کند، اجری مانند آزاد کردن بنده دارد».

مرکز تحقیقات و ترجمه

اصفهان

گامگاه

WWW

برای داشتن کتابخانه های تخصصی
دیگر به سایت این مرکز به نشانی

www.Ghaemiyeh.com

www.Ghaemiyeh.net

www.Ghaemiyeh.org

www.Ghaemiyeh.ir

مراجعه و برای سفارش با ما تماس بگیرید.

۰۹۱۳ ۲۰۰۰ ۱۰۹

